

RYSZARD HAJDUK CSsR

WPLYW TEOLOGII LUDU NA MAGISTERIUM HOMILETYCZNE PAPIEŻA FRANCISZKA

INFLUENCE OF THE THEOLOGY OF THE PEOPLE
ON THE HOMILETIC MAGISTERIUM OF POPE FRANCIS

Abstract. After the Second Vatican Council, the theology of the people appeared in Argentina. The task of the Argentinian theologians was to help the Church in Latin America to carry out a pastoral renewal taking into account the local cultural and religious context. Pope Francis, for whom the primary mission of the Church is to proclaim the Gospel, refers to this theological and pastoral concept in his universal teaching. In fulfilling her mission, the Church must refer to the experience of people and take into account all their needs. People themselves should be seen as the subjects of the proclamation of the word of God, because they constantly participate in dialogue with God, allow Him to shape their lives and contribute to strengthening the faith of the Church. Pope Francis, who devotes in his Exhortation *Evangelii Gaudium* a lot of attention to the issue of preparing and delivering the homily, shows how the life and faith of God's people inspire the content of preaching, influence the homilist's approach to the audience and help him speak in a language that is close and understandable to the addressees of the ministry of the word.

Keywords: ecclesiology; Church; pastoral; preaching; evangelization.

Sobór Watykański II nazywany jest często pastoralnym, gdyż swojego nauczania nie ogranicza do kwestii dogmatycznych, lecz wiele uwagi poświęca odniesieniu Kościoła do ludzi i świata. Inspiratorem takiego podejścia do obrad soborowych był św. Jan XXIII, który wzywał Kościół do otwarcia się na wszystkie dziedziny ludzkiej egzystencji, czyli do zainteresowania się kulturą, polityką i ekonomią. Kościół winien mieć na uwadze wszystkie wymiary egzystencji człowieka i jego wszechstronny rozwój, a działalność dusz-

Ks. prof. dr hab. RYSZARD HAJDUK CSsR – Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski; adres do korespondencji: ul. Kardynała Stanisława Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn; e-mail: reich-hart@wp.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8012-2184>.

pasterska Kościoła musi opierać się na doktrynie wykładanej z perspektywy pastoralnej¹.

Do takiej koncepcji działania Kościoła oraz charakteru jego magisterium nawiązuje w swoim nauczaniu papież Franciszek. Jest on przekonany, że Kościół nie może ograniczyć się do powtarzania treści doktrynalnych i zasad moralnych, ale pełniąc misję przekazu prawd chrześcijańskich, musi mieć na uwadze konkretną sytuację, w której żyją adresaci kościelnego nauczania. Z tego też względu w jego dokumentach – zwłaszcza w adhortacji *Evangelii gaudium*, którą można uznać za manifest programowy całego pontyfikatu² – wiele miejsca zajmują kwestie dotyczące głoszenia zawsze tego samego orędzia zbawczego w nowym kontekście duszpasterskim³. W związku z tym można mówić o magisterium pastoralnym, jak i homiletycznym papieża Franciszka, które jest kontynuacją reformy liturgicznej, zainicjowanej przez *Vaticanum II*⁴.

Charakterystyczną cechą nauczania papieża Argentyńczyka jest jego przywiązanie do teologii ludu, która rozwinęła się w jego ojczyźnie po Soborze Watykańskim II. Jest to teologia o wyraźnym profilu pastoralnym, uwzględniająca przemiany zachodzące w życiu jednostek oraz społeczeństwa i obecne w nim bogactwo duchowo-kulturowe. Inspiruje ona nauczanie Franciszka, który patrzy na rzeczywistość i misję Kościoła w świecie z perspektywy ludu, czyli wiernych chrześcijan, należących często do ubogich warstw społecznych oraz ich religijności⁵.

Teologia ludu nadaje również specyficzny charakter spojrzeniu papieża na głoszenie orędzia chrześcijańskiego, w tym także na homilijne przepowiadanie słowa Bożego. Wpływa z niej nie tylko przekonanie o doniosłości proklamacji Ewangelii w świecie, ale także o konieczności „nawrócenia

¹ Por. Jan XXIII, „Przemówienie *Gaudet Mater Ecclesia*”, *Acta Apostolicae Sedis* 54(1962): 791–792; Andrés Hubert Robinet, „Juan XXIII y el inicio del Concilio Vaticano II”, *Cuadernos de Teología* 4(2012): 221; José R. Villar, „El paso decisivo: del primer esquema *De Ecclesia* a *Lumen gentium*. La «intuición» de Juan XXIII”, *Diálogo Ecueménico* 36(2001): 302–303.

² Por. Carlos M. Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium* en el proyecto misionero de Francisco”, *Teología* 114(2014): 32.

³ Por. Sandra Mazzolini, „'An ecclesial renewal which cannot be deferred' (EG 27–33). Ecclesial Renewal and the Renewal of Ecclesial Structures”, w: *Pope Francis and the Future of Catholicism. 'Evangelii Gaudium' and the Papal Agenda*, red. Gerard Mannion (New York: Cambridge University Press, 2017), 82.

⁴ Por. Massimo Faggioli, „*Evangelii Gaudium* as an Act of Reception of Vatican II”, w: *Pope Francis and the Future of Catholicism*, 52.

⁵ Por. Juan Carlos Scannone, „Magisterio del Papa Francisco: teología del pueblo; ética social”, *Yachay* 68(2018): 22.

homiletycznego”. To zaś jest możliwe wówczas, gdy głosiciele słowa Bożego zbliżą się do ludu i pozwolą mu się ewangelizować⁶.

1. TEOLOGIA LUDU W NAUCZANIU FRANCISZKA

Teologia ludu jest owocem procesu odnowy duszpasterskiej, zainicjowanej przez biskupów argentyńskich zebranych w San Miguel (1969), dostosowujących wnioski z II Konferencji Generalnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej w Medellín (1968) do swojej lokalnej rzeczywistości. Tacy teologowie argentyńscy, jak Lucio Gera czy Rafael Tello widzieli w niej alternatywę dla bardziej skrajnych koncepcji teologicznych, pojawiających się w latynoamerykańskiej teologii wyzwolenia. Podczas gdy radykalni przedstawiciele tego nurtu sięgali po marksistowskie, immanentystyczne interpretacje Ewangelii, teologia ludu odwoływała się do kultury i pobożności zwykłych ludzi, do ich duchowości i poczucia sprawiedliwości⁷.

Franciszek w swoim nauczaniu papieskim wyraźnie nawiązuje do teologii ludu, którą rozwija i popularyzuje w całym Kościele⁸. W adhortacji *Evangelii gaudium* papież wielokrotnie używa wyrażenia „lud wierny”⁹. Kościół jest ludem Bożym pielgrzymującym w historii i wcielonym w kulturę¹⁰. Jako „misterium sięgające korzeniami Trójcy Świętej, ale mające swój historyczny konkret w pielgrzymującym i ewangelizującym ludzie”¹¹, Kościół jest tajemnicą ludu Bożego w świecie. Jest to „lud dla wszystkich”¹², groma-

⁶ Por. Franciszek, Adhortacja *Evangelii gaudium* (Kraków: Wydawnictwo M, 2013), nr 198 (dalej cyt. EG); Gilles Routhier, „La réception de Vatican II par le pape François”, w: *Desafíos de una teología iberoamericana inculturada en tiempos de globalización, interculturalidad y exclusión social. Actas del Primer Encuentro Iberoamericano de Teología*, red. Alfonso Aranguren Gonzalo, Félix Palazzi (Miami: Convivium Press, 2017), 234.

⁷ Por. Rafael Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, *Perspectiva Teológica* 1(2016): 85; Paul Ch. Manuel, „How the Theological Priorities of Pope Francis Inform His Policy Goals”, w: *Pope Francis as a Global Actor*, red. Alynna J. Lyon, Christine A. Gustafson, Paul Ch. Manuel (London: Palgrave Macmillan, 2018), 24–25.

⁸ Por. Salvador Pié-Ninot, „La eclesiología del papa Francisco”, *Revista Catalana de Teologia* 2(2018): 507; Ryszard Hajduk, *Teologia latynoamerykańska i jej praktyczne implikacje* (Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Teologii, 2020), 139–147.

⁹ Por. EG, 95–96.

¹⁰ Por. tamże, 115.

¹¹ Tamże, 111.

¹² Por. tamże, 112–114.

dający ludzi „o wielu twarzach”¹³. To właśnie lud Boży jest zasadniczym podmiotem głoszenia Ewangelii¹⁴.

Kiedy Franciszek używa pojęcia „lud”, ma na myśli trzy jego emanacje: ubodzy, naród i wierzący w Chrystusa¹⁵. Ubodzy to ludzie, którzy są przedmiotem dyskryminacji i niesprawiedliwości, ale równocześnie mają świadomość własnej godności oraz doświadczają solidarności i radości nawet pośród cierpienia, dając świadectwo żywej nadziei wbrew wszelkiej nadziei. Pełnię swojej tożsamości uzyskują jako członkowie narodu oraz Kościoła obejmującego wyznawców Chrystusa¹⁶. Działając zgodnie z zasadą inkarnacji, Kościół urzeczywistnia się w konkretnych realiach społeczno-kulturowych i pozyskuje swoich członków ze wszystkich narodów¹⁷.

W świetle teologii ludu duszpasterstwo i teologia stanowią jedność. Refleksja teologiczna winna skupić się na kulturze ubogich, ich potrzebach i przyszłości, troskach i nadziejach, jak zostało to wyrażone w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym Soboru Watykańskiego II¹⁸. Franciszek jest przekonany, że zarówno teologia, jak i działalność duszpasterska Kościoła powinny brać swój początek z żywej rzeczywistości ludu, odwołując się do jego pragnienia Boga i kultury nasyconej wiarą. Obowiązkiem Kościoła jest walczyć o ich prawa, o ich godność i wyzwolenie, przy czym wszystkie działania muszą być podejmowane z perspektywy tych, którzy cierpią z powodu ubóstwa, przemocy i wykluczenia społecznego¹⁹. W twarzach tych ludzi można dostrzec cierpliwego Chrystusa, a ich nadzieja, dobroć, sposób życia wiarą i kultura wzbogacają Kościół i jego dzieło ewangelizacji²⁰.

Jednym z fundamentów teologii ludu jest przekonanie o nieomyślności ludu w wierze. W Magisterium kościelnym dochodzi do głosu *Ecclesia docens*,

¹³ Por. tamże, 115–118; Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 43.

¹⁴ Por. EG, 111–134.

¹⁵ Por. Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, 97.

¹⁶ Por. Guzman Carriquiry Lecour, „The ‘Theology of the People’ in the Pastoral Theology of Jorge Mario Bergoglio”, w: *Discovering Pope Francis. The Roots of Jorge Mario Bergoglio’s Thinking*, red. Brian Y. Lee, Thomas L. Knoebel (Collegeville: Liturgical Press Academic, 2019), 46–47.

¹⁷ Por. Sobór Watykański II, „Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*”, *Acta Apostolicae Sedis* 57(1965), nr 13; Lucio Gera, „Pueblo, religión del Pueblo e Iglesia”, *Teología* 27–28(1976): 112; Serena Noceti, „Pueblo de Dios. Un reconocimiento inacabado de identidad”, *Concilium* 3(2018): 24.

¹⁸ Por. Sobór Watykański II, „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*”, *Acta Apostolicae Sedis* 58(1966): 1.

¹⁹ Por. Carriquiry Lecour, „The ‘Theology of the People’”, 63.

²⁰ Por. EG, 199; Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 58.

czyli Kościół wykładający w sposób nieomylny prawdy wiary. Ale to, w co wierzy lud Boży, jest również istotne, gdyż nieomylna wiara całego Kościoła, czyli nieomylność ludu Bożego *in credendo* stanowi podstawę (i ostatecznie także granicę) nieomylności Magisterium *in docendo*²¹. Papież Franciszek wyraźnie odwołuje się do tej kwestii w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*, gdy stwierdza, że lud Boży, „gdy wierzy, nie błądzi, nawet jeśli nie znajduje słów do wyrażenia swojej wiary. Duch kieruje nim w prawdzie i prowadzi go do zbawienia. Jako wyraz swej tajemnicy miłości do ludzkości, Bóg obdarza całość wiernych *instynktem wiary – sensus fidei* – pomagającym im w rozeznawaniu, co rzeczywiście pochodzi od Boga”²².

Jeśli Kościół wierzy, że lud Boży jest nieomylny w realizacji swoich przekonań (*in credendo*), odnosi się to nie tylko w sposób abstrakcyjny do wszystkich ochrzczonych na całym świecie, ale także do poszczególnych narodów, które zachowują swoje dziedzictwo kulturowe i rozwijają religijność ludową. Kultura danego narodu nie „szkodzi” prawdzie chrześcijańskiej ani nie „fałszuje” Bożego Objawienia. Zawarte w nim treści odsłaniają się coraz pełniej w kulturze, duchowości i pobożności ludu, który wyraża w niej swoje odniesienie do Boga i nadaje swoisty kształt życiu społecznemu²³.

Teologia ludu podkreśla wartość życia wiarą. To wierzący w swej codziennej praktyce pokazują, co znaczy wierzyć w Ewangelię i być żywym członkiem ludu Bożego Nowego Przymierza. Często to ludzie ubodzy i prości uczą Kościół, jak kochać Boga i bliźniego. W ten sposób lud wierny oraz Magisterium Kościoła uzupełniają się i wzbogacają, gdy prawdy wiary chrześcijańskiej nadają kształt postawom i działaniu wyznawców Chrystusa. Patrząc na życie wierzących, Kościół uczy się coraz głębiej rozumieć to, w co wierzy i może odkrywać owoce Ewangelii w kulturze tworzonej przez ochrzczonych²⁴. Lud, który w oparciu o wspólne chrześcijańskie doświadczenie tworzy własne wyjątkowe środowisko życia, otwiera innym dostęp do tego samego doświadczenia. Wtedy też sam lud siebie ewangelizuje i przyczynia się do umocnienia wiary całego Kościoła²⁵.

²¹ Por. Georg Dietlein, „Teología del Pueblo. Schlüsselstein zum Denken von Papst Franziskus”, *Münchener Theologische Zeitschrift* 1(2016): 58.

²² EG, 119.

²³ Por. tamże, 115.

²⁴ Por. Carriquiry Lecour, „The ‘Theology of the People’”, 55; Dietlein, „Teología del Pueblo”, 60.

²⁵ Por. Rafael Luciani, „La opción teológico-pastoral del pontificado de Francisco”, *Razón y Fe* 1411–1412(2016): 464.

Ludzie wierzący, urzeczywistniając w swoim życiu Chrystusową Ewangelię, przekazują ją innym w formie świadectwa. Ich praktyka życiowa służy tworzeniu kultury, którą przenika prawda chrześcijańska. Jest to kultura wypełniona Bożą obecnością, a to oznacza, że przysługuje jej status *loci theologici*²⁶. W ludzkich pragnieniach i wysiłkach, a także w zwyczajach i praktykach religijnych można dostrzec Boga i usłyszeć Jego głos. Kto słucha ludu Bożego, odkrywa ukrytą w nim mądrość, która jest owocem działania Boskiego Ducha²⁷. To sam Bóg bowiem kształtuje życie ludu i poprzez wypełniające je duchowe doświadczenia kieruje go ku Sobie²⁸.

Według Franciszka Kościół wypełnia swoją misję, gdy pozostaje blisko ludzi i miłość do Jezusa łączy z miłością do ludu²⁹. W tym kontekście papież apeluje do duszpasterzy, by włączyli się w jego życie codzienne bez wywyższania się wobec innych i potępienia kogokolwiek³⁰. Rewolucja czułości, która rozpoczęła się wraz z Wcieleniem Syna Bożego, wzywa ich do podjęcia „ryzyka spotkania z twarzą drugiego człowieka, z jego fizyczną obecnością stawiającą pytania, z jego bólem i jego prośbami, z jego zaraźliwą radością, stale ramię w ramię”³¹. Działalność Kościoła winien cechować styl maryjny, czyli bliskość wobec innych nacechowana pokorą, delikatnością, uczynnością i matczyną miłością³². Taki Kościół, ukazujący światu przemieniającą moc Ewangelii, będzie mógł stać się domem dla ludzi ubogich, opuszczonych i cierpiących z powodu przemocy, agresji, podziałów i wykluczenia społecznego³³.

2. ŻYCIE LUDU ŹRÓDŁEM I CELEM PROKLAMACJI SŁOWA BOŻEGO

W swoim nauczaniu dotyczącym proklamacji dobrej nowiny o zbawieniu papież Franciszek wyraźnie nawiązuje do adhortacji św. Pawła VI *Evangelii*

²⁶ Por. Judith Gruber, „The Lord, your God, is in your Midst’ (EG 4). *Evangelii Gaudium* – Francis’ Call for a Kenotic Theology”, w: *Pope Francis and the Future of Catholicism*, 67.

²⁷ Por. Franciszek, Adhortacja *Querida Amazonia* (Kraków: Wydawnictwo M, 2020), 22.

²⁸ Por. Fabricio Forcat, „El Cristianismo popular, la ley y el bien común según Rafael Tello”, *Stromata* 2(2017): 213; Victor M. Fernández, „El ‘sensus populi’. La legitimidad de una Teología desde el Pueblo”, *Teología* 72(1998): 159.

²⁹ Por. EG, 268; Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 43–44.

³⁰ Por. EG, 271.

³¹ Tamże, 88.

³² Por. tamże, 288.

³³ Por. Franciszek, Encyklika *Laudato Si’* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2015), 46.

nuntiandi oraz encykliki św. Jana Pawła II *Redemptoris missio*. Franciszek – podobnie jak jego święci poprzednicy – dostrzega w dziele ewangelizacji pierwsze i najważniejsze zadanie Kościoła³⁴. Choć wszystko w Kościele winno służyć ewangelizacji, to jest ona nie do pomyślenia bez bezpośredniego przekazu słowa Bożego. Jego słudzy mają zadanie głosić światu Ewangelię Jezusa Chrystusa, ukazując ludziom jej sens, piękno i atrakcyjność³⁵. Jest to możliwe, gdy zarówno źródła przepowiadania słowa Bożego, jak i jego cele postrzegane są z perspektywy ludu, jego doświadczenia wiary i potrzeb egzystencjalnych³⁶.

2.1. POSŁUGA SŁOWA OPARTA NA „KONTEMPLACJI LUDU”

Według papieża Franciszka, aby głosić słowo Boże, trzeba dać się oświecić prawdą Objawienia w całej jego pełni³⁷. Trzeba mieć szacunek dla tekstów biblijnych i podchodzić do nich w postawie czci dla prawdy³⁸. Słowo Boże zawsze przekracza jego głosicieli, którzy są jego sługami i heroldami. Przez słowo natchnione przez Ducha Świętego Pan pragnie zwrócić się do swego ludu. Dlatego trzeba dobrze zrozumieć jego znaczenie, a zwłaszcza odkryć jego główne przesłanie, a także intencję³⁹. Tekst święty chce bowiem w określony sposób wywrzeć wpływ na słuchaczy, napominając ich, zachęcając czy wzywając do działania. Ewangelia ma w sobie siłę performacyjną, gdyż jej głoszenie służy nie tylko przekazowi treści, ale także wywołuje określone skutki, tworząc fakty i nadając nowy kształt życiu⁴⁰.

Ważnym źródłem głoszenia słowa Bożego jest życie ludzi; dlatego homilista jednym uchem musi wsłuchiwać się w tekst, a drugie ucho skierować na lud, „jego znaki i symbole”⁴¹. Chodzi tutaj w szczególności o to, co odnosi się do wiary, a ujawnia się w pobożności ludowej, w której dochodzi do głosu duchowe doświadczenie wierzących w Chrystusa. Papież zwraca uwagę na fakt, iż posługa głoszenia Ewangelii musi uwzględniać „to, co już

³⁴ Por. EG, 15.

³⁵ Por. tamże, 34.

³⁶ Por. Rafael Luciani, *El Papa Francisco y la teología del pueblo* (Madrid: PPC, 2016), 81.

³⁷ Por. EG, 148.

³⁸ Por. Chino Biscontin, „I sentimenti del predicatore”, w: Papa Francesco. *L’Omelia. Dall’esortazione apostolica Evangelii gaudium*. Commenti di Chino Biscontin, fratello Michael Davide e Adriano Zancacchi (Bologna: Edizioni Dehoniane, 2014), 26; Gregory Heille, *The Preaching of Pope Francis. Missionary Discipleship and the Ministry of the Word* (Collegeville: Liturgical Press, 2015), 43.

³⁹ Por. EG, 147.

⁴⁰ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi* (Kraków: Wydawnictwo M, 2007), 2.

⁴¹ EG, 154.

istnieje”⁴², a więc wiarę ludzi i sposób jej przeżywania. W życiu ludu działa Duch Święty. W swej codzienności ludzie spotykają Boga zawsze obecnego pośród nich. W tym kontekście homilia służy nie tyle wprowadzeniu w znajomość Pisma Świętego, co celebracji zbawczej interwencji Boga w ludzkiej historii⁴³.

Religijność ludowa jest kluczem hermeneutycznym do zrozumienia potrzeb duchowych, codziennych cierpień i siły płynącej z wiary chrześcijańskiej⁴⁴. W praktykach religijnych ukryta jest teologia, która wzbogaca wiedzę głosicieli Ewangelii i inspiruje ich posługę słowa. Spotkanie z pobożnością ludu wzmacnia u homilistów zapał do głoszenia słowa Bożego, ożywia ich nadzieję i pozwala im w nowy, przemieniony sposób spoglądać na innych, siebie i swoją posługę⁴⁵.

Głosiciel słowa Bożego winien znać sposób myślenia i warunki życia ludzi. „Kontemplując lud” ma zadanie odkrywać jego „pragnienia, bogactwa i ograniczenia, sposoby modlenia się, kochania, patrzenia na życie i świat”⁴⁶. Wtedy też pełniej uświadamia sobie, na jakim etapie drogi do doskonałości chrześcijańskiej znajdują się adresaci jego posługi. Gdy homilista patrzy na lud oczami Pana, dociera również do rzeczywistych ludzkich pytań, na które może udzielić odpowiedzi w swoim przepowiadaniu⁴⁷.

Życie ludu jest częścią historii, w której rozbrzmiewa orędzie Boże. Dlatego w „kontemplacji ludu” nie chodzi o poszukiwanie czegoś ciekawego, co nada posłudze słowa specyficzny koloryt, ale o odkrywanie tego, co Pan chce powiedzieć Kościołowi w określonych okolicznościach. Wsłuchiwanie się w głos Boga, przemawiającego przez codzienne wydarzenia, jest formą ewangelicznego rozeznania, które dokonuje się w zjednoczeniu z Chrystusem. Polega ono na obserwacji działania Ducha w świecie ludzi oraz świadomości życia w *kairos* – czasie, który jest darem Bożym⁴⁸.

Kontakt z rzeczywistością i pełnienie posługi duszpasterskiej sprzyja nawróceniu, jest owocem zanurzenia się w życie oraz otwartości na świadectwo

⁴² Tamże, 69.

⁴³ Por. Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 49; Fratel Michael Davide, „Risvegliare la Parola che dorme”, w: Papa Francesco. *L’Omelia*, 47.

⁴⁴ Por. Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, 103.

⁴⁵ Por. EG, 199.

⁴⁶ Tamże, 154.

⁴⁷ Por. tamże, 155.

⁴⁸ Por. Marie-Laetitia Calmeyn, „*Amoris laetitia*. Discerner à la lumière de la Parole de Dieu”, *Nouvelle Revue Théologique* 3(2016): 388; Alain Mattheeuws, „Le discernement pastoral après *Amoris laetitia*. Manifester le kairos”, *Nouvelle Revue Théologique* 4(2017): 588; Biscontin, „I sentimenti del predicatore”, 27–28; Heille, *The Preaching of Pope Francis*, 44.

ewangeliczne ludzi prostych i ubogich. Takie podejście do rzeczywistości nie ma nic wspólnego z idealizowaniem tworzonego przez nich środowiska. Chodzi bowiem o to, by duszpasterz przeżywał swoje człowieczeństwo, dostrzegając potrzeby i braki tych, którzy mają mniej, starając się uczynić z władzy służbę oraz zabiegając o budowanie „Kościoła ubogiego i dla ubogich”. Tylko wtedy, gdy głosiciele słowa Bożego staną się uczestnikami życia ludzi, ich posługa nie będzie przez nich odbierana jako coś odległego, górnolotnego i bez znaczenia dla ich codzienności⁴⁹.

2.2. GŁOSZENIE EWANGELII WSPARCIEM DLA LUDZKIEGO ROZWOJU

Papież Franciszek podkreśla w swoim nauczaniu, że głoszenie Ewangelii wynika z inicjatywy Boga i podlega prymatowi Jego łaski⁵⁰. Prawdziwym protagonistą proklamacji orędzia zbawienia jest Duch Boży, który działa już w sercach ludzi i ich kulturach, zanim dosięgnie ich ewangelizacyjna działalność Kościoła. Uczniowie Chrystusa mogą ewangelizować, gdyż Bóg podjął inicjatywę, okazując im uprzedzającą miłość⁵¹. Proklamacja Ewangelii nie ma nic wspólnego z krucjatą, marketingiem czy prozelityzmem. Kościół, głoszący Ewangelię, ukazuje ludziom piękno Bożej miłości, która przyciąga. Ewangelia rozszerza się „przez przyciąganie”⁵² głoszonej w niej ludziom miłości Bożej. Jest to miłość, która przenika życie wierzących i kształtuje sposób podejścia Kościoła do świata. O niej to daje świadectwo głosiciel słowa, ukazując piękno nowości życia w relacji z Bogiem i dzieląc się swoim szczęściem spotkania z Jezusem⁵³.

Cała działalność Kościoła, w tym również przepowiadanie słowa Bożego, musi służyć głoszeniu Jezusa⁵⁴. Wszyscy uczniowie Chrystusa są wezwani do niesienia innym Jego miłości⁵⁵. Ta miłość skłania ludzi, by oddać się Bogu. Jest to przejaw wiary, która w tej postaci (*fides qua*) ma pierwszeństwo przed pełnym intelektualnym rozumieniem jej treści (*fides quae*). Poznanie wiary pojawia się później w procesie duchowym, którego początkiem jest zaufanie w ofiarną miłość Bożą. Ponadto *amare Deum*, czyli miłość jedno-

⁴⁹ Por. Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, 107–109.

⁵⁰ Por. EG, 12 i 112.

⁵¹ Por. tamże, 24.

⁵² Tamże, 14.

⁵³ Por. Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 40; Carriquiry Lecour, „The ‘Theology of the People’”, 67.

⁵⁴ Por. EG, 121.

⁵⁵ Por. tamże, 127.

cząca człowieka z Bogiem, jest doskonalsze od *credere in Deum*⁵⁶. Dlatego posługa słowa musi koncentrować się bardziej na wierze, która znajduje wyraz w synowskiej pobożności i miłości braterskiej, niż na rozumowym przyswojeniu sobie jej treści⁵⁷.

Celem głoszenia Ewangelii jest humanizacja, czyli stałe przekształcanie rzeczywistości w bardziej ludzką. Chrześcijaństwo, jako humanizm *par excellence*, chce wspierać ludzi w osiąganiu pełni rozwoju osobowego. Ewangelia apeluje do każdego człowieka, by był bliźnim dla innych. Jej proklamacja służy umocnieniu braterstwa, które wymaga od głoszących słowo Boże włączenia się w życie ludu, aby w odpowiedzi na konkretne wyzwania mogli swoją posługą przyczynić się „do przywrócenia godności ludzkiego życia”⁵⁸. Przepowiadanie słowa Bożego ma udzielać ludziom wsparcia w walce z grzechem i pomagać im uwalniać się od wszystkiego, co sprzeciwia się sprawiedliwości i miłości społecznej. Kościół winien przy tym uważać, by przez formułowanie zasad w nadmiarze i przesadne akcentowanie kwestii moralnych nie przemieniać religii chrześcijańskiej w niewolę i nie czynić życia wiernych zbyt uciążliwym⁵⁹.

Głoszenie Ewangelii, służące humanizacji, nie może sprowadzić się do kwestii socjalnych, ale nie powinno być też rozumiane jako zwykła formacja doktrynalna. Ma ono przyczynić się do integralnej promocji godności ludzkiej, wspierania dialogu społeczno-politycznego i praktykowania sprawiedliwości. Proklamacja słowa Bożego inspirowana preferencyjną opcją na rzecz ludów ubogich, w której Kościół wzywa do podjęcia wysiłku w celu dokonania koniecznych zmian społecznych, ma charakter prorocki. W tak ukierunkowanym przepowiadaniu nie można ograniczyć się do przekazu dawnych doktryn, często niewłaściwie interpretowanych⁶⁰ i pozostających bez żadnego związku z rzeczywistością jego adresatów, tworzących specyficzną kulturę⁶¹. Głoszenie słowa Bożego musi być konkretną odpowiedzią na uzasadnione aspiracje jednostek, społeczeństw i narodów, które podlegają kolonizacji kulturowej i „tracą, wraz z obliczem duchowym, także spójność moralną i wreszcie niezależność ideologiczną, ekonomiczną i polityczną”⁶².

⁵⁶ Por. Galli, „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium*”, 48; Cristián Roncagliolo, „Iglesia ‘en salida’. Una aproximación teológico pastoral al concepto de Iglesia en *Evangelii Gaudium*”, *Teología y Vida* 2(2014): 366.

⁵⁷ Por. EG, 124.

⁵⁸ Tamże, 75.

⁵⁹ Por. tamże, 43.

⁶⁰ Por. tamże, 41.

⁶¹ Por. Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, 103.

⁶² Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti* (Kraków: Wydawnictwo M, 2020), 13.

W swoim nauczaniu pastoralnym papież Franciszek mówi o Kościele jako o „szpitalu polowym”⁶³, a pełnienie posługi duszpasterskiej utożsamia z opatrywaniem ludzkich ran⁶⁴. Taką rolę mają pełnić słowa skierowane do dzisiejszych ludzi, często zmagających się z cierpieniem i własną słabością. „Bijącym sercem Ewangelii” jest miłosierdzie, czyli współczująca miłość do człowieka zagubionego i upadającego pod naporem zła⁶⁵. Dlatego nie wolno głosić Ewangelii Chrystusowej jakby chodziło o kodeks prawny albo zbiór definicji i zasad moralnych⁶⁶ czy też zamieniać ją „w martwe kamienie, by rzucać nimi w innych”⁶⁷. Dla słuchaczy uwikłanych w grzech, osamotnionych i rozgoryczonych przepowiadanie winno być źródłem pociechy, duchowego wyzwolenia oraz wsparcia w dążeniu do pełni ideału chrześcijańskiego⁶⁸.

3. HOMILIA W PERSPEKTYWIE DIALOGU BOGA Z LUDDEM

Aby Kościół mógł właściwie wypełnić swoją misję głoszenia słowa Bożego, musi nie tylko rozpałać w sobie zapał ewangelizacyjny, ale także za troszczyć się o kształt proklamacji dobrej nowiny o zbawieniu. Prawdy ewangeliczne są niezmiennie, ale głębia ich zrozumienia i sposób przekazu podlega zmianom z uwagi na konieczność ich dostosowania do sytuacji życiowej, potrzeb i świadomości słuchaczy. W tym kontekście pojawia się inicjatywa papieża Franciszka, który udziela homilistom konkretnych wskazań, aby mogli udoskonalić swoją posługę oraz umocnić swoje przekonanie o doniosłości homilii i mocy głoszonego przez nich słowa Bożego⁶⁹. Formułując postulaty dotyczące treści, sposobu odniesienia się mówcy do słuchaczy i używanego przez nich języka, papież odwołuje się do doświadczenia ludu

⁶³ Por. Franciszek, *Adhortacja Amoris laetitia* (Kraków: Wydawnictwo M, 2016), 291 (dalej cyt. AL).

⁶⁴ Por. Franciszek, *Bulla Misericordiae vultus* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2015), nr 15 (dalej cyt. MV); Willibald Sandler, „Sakramentale Barmherzigkeit für Menschen in 'komplexen Situationen'. Zutritt von wiederverheirateten Geschiedenen zu den Sakramenten nach *Amoris laetitia*”, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 1(2017): 73–74.

⁶⁵ Por. MV, 12; AL, 309; Stefan Orth, „Papst Franziskus am Scheideweg”, *Herder Korrespondenz* 1(2017): 5.

⁶⁶ Por. Walter Kasper, *Papst Franziskus – Revolution der Zärtlichkeit und der Liebe* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2015), 39.

⁶⁷ AL, 49.

⁶⁸ Por. tamże, 38; MV, 16.

⁶⁹ Por. EG, 135–136.

Bożego, który jest nie tylko adresatem przepowiadania, ale także jego inspiratorem i współtwórcą⁷⁰.

3.1. TREŚĆ HOMILII

Dla Franciszka posługa słowa winna tworzyć przestrzeń dla dialogu Boga ze swoim ludem, a homilia winna być jego szczytowym momentem⁷¹. Dialog ten już odbywa się w czasie przygotowania homilii, gdy duchowny, powołany do jej głoszenia, stara się odkryć przesłanie tekstu biblijnego⁷², ożywia w sobie miłość do słowa Bożego⁷³ i modli się Pismem Świętym⁷⁴. Homilia tym mocniej przemówi do słuchaczy, im bardziej homilista pozwoli się przeniknąć słowem Bożym poprzez jego medytację i kontemplację. Powinien dać się poruszyć nim do głębi, przyjąć wypływające z niego wyzwanie i zmobilizować się do działania zgodnego z nim. Stanie się wtedy wobec słuchaczy świadkiem mocy słowa, które przemienia jego życie⁷⁵.

W dialog, któremu służy przepowiadanie, włączony jest także sam lud. Bóg bowiem nie tylko w czasie liturgii zwraca się ze swoim zbawczym orędziem do ludzi. Pan i Stwórca nieustannie prowadzi z nimi dialog⁷⁶, przenikając do ich serc, zamieszkując w ich domach, działając w każdej przestrzeni i miejscu, w którym przebywa człowiek. Gdy głosiciel słowa Bożego zanurza się w ludzką rzeczywistość, już staje się uczestnikiem dialogu Boga z ludźmi. Poprzez swoje zaangażowanie się w urzeczywistnianie prawdy chrześcijańskiej w codzienności odkrywa dynamizm ukryty w słowie Bożym i jego znaczenie dla wierzących. Staje się świadkiem działania Boga i ludzkich reakcji na Jego interwencję. Wszystko to sprawia, że w jego homiliach nie ma już miejsca na odległą od ich życia doktrynę, gdyż głosi słowo żywe, gotowe zaowocować w codzienności, bliskie i ciągle domagające się odpowiedzi⁷⁷.

⁷⁰ Por. Luciani, *El Papa Francisco y la teología del pueblo*, 28.

⁷¹ Por. EG, 137.

⁷² Por. tamże, 146–148.

⁷³ Por. tamże, 149–151.

⁷⁴ Por. tamże, 152–153.

⁷⁵ Por. Ch. Biscontin, „I sentimenti del predicatore”, 23.

⁷⁶ Por. EG, 137.

⁷⁷ Por. Luciani, „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”, 109; Virgilio Pasquetto, „Il credente di fronte all'enciclica *Lumen Fidei* e all'esortazione *Evangelii Gaudium* di Papa Francesco. L'accattivante Magistero di un Pastore con in mano e nel cuore il Vangelo”, *Teresianum* 65(2014): 54.

W homilii przyjmującej postać dialogu winny znaleźć się treści łączące doświadczenie życiowe i spojrzenie wiary⁷⁸. Dialog homilijny umożliwia spotkanie codziennej ludzkiej egzystencji z tekstami Pisma Świętego, aby człowiek mógł oczami Boga spojrzeć na rzeczywistość⁷⁹. Zadaniem homilisty jest wydobywać z czytań biblijnych to, co wyraża istotę Ewangelii, a zwłaszcza kerygmat, w którym „jaśniej piękno zbawczej miłości Boga objawionej w Jezusie Chrystusie umarłym i zmartwychwstałym”⁸⁰. Przepowiadanie homilijne winno uwzględniać także kontekst liturgiczny, by ukierunkować wszystkich zgromadzonych „ku komunii z Chrystusem w Eucharystii przemieniającej życie”⁸¹.

Dla papieża Franciszka jest ważne, by homilia nie została sprowadzona do egzegezy tekstu i nauczania prawd katechizmowych oraz zasad moralnych, lecz przybrała postać rozmowy duszpasterskiej ze słuchaczami, którzy wnoszą w nią swoje radości, cierpienia i nadzieje. Dialog nie powinien bowiem zostać zredukowany do przekazu prawdy⁸². Głosiciel słowa Bożego nie może skupiać się na sobie ani na doktrynie kościelnej bez odwołania się do doświadczenia ludu. Zadaniem homilisty jest nie tyle zaprezentować interpretację tekstu biblijnego, co ukazać, jak słowo Boże interpretuje życie ludzi⁸³.

Magisterium papieża Franciszka uzupełnia tym samym sugestie skierowane do homilistów w *Dyrektorium homiletycznym*, które ma na uwadze przede wszystkim zawartość teologiczną przepowiadania liturgicznego⁸⁴. Chociaż troska o wierny przekaz prawdy chrześcijańskiej wyraźnie widoczna jest w nauczaniu papieskim, to trudno w nim nie dostrzec akcentu, jaki został położony na zwrócenie się ku światu, ku konkretnym ludziom i ich doświadczeniu oraz potrzebom. Jeśli bowiem głosiciel słowa straci kontakt z rzeczywistością i nie skupi swojej uwagi na słuchaczach, wygłaszać będzie homilie ogólne oraz abstrakcyjne⁸⁵, pomijające istotne dla nich kwestie i ograniczone do żonglowania pustymi frazesami.

⁷⁸ Por. Jozef Moons, „Encounter or Proclamation? Roman-Catholic preaching according to Pope Francis and the Homiletic Directory”, *The Furrow* 11(2019): 592; Adriano Zancacchi, „La modernità della ‘sacra eloquenza’”, w: Papa Francesco. *L’Omelia*, 58.

⁷⁹ Por. Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2013), 18.

⁸⁰ EG, 36.

⁸¹ Tamże, 138.

⁸² Por. tamże, 142.

⁸³ Por. Heille, *The Preaching of Pope Francis*, 37–38.

⁸⁴ Por. Moons, „Encounter or Proclamation?”, 590–591.

⁸⁵ Por. Benedykt XVI, Adhortacja *Sacramentum caritatis* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2007), 46.

3.2. ODNIESIENIE DO SŁUCHACZY

Dialog jest możliwy tylko wtedy, gdy homilista przyjmie odpowiednią postawę wobec słuchaczy. Papież wzywa głosicieli Ewangelii do pełnienia posługi w taki sposób, aby ich słowa dotykały serc słuchaczy i umacniały ich więź miłości z Panem⁸⁶. Głosząc homilię, mają namaszczać ludzi „olejkiem radości”, niosąc ukojenie tym, których ogarnia ciemność, przygniatają ciężary życia codziennego i zasmucają kłopoty trudne do przezwyciężenia⁸⁷. Słuchacze winni odczuwać serdeczną bliskość homilisty⁸⁸, który jak matka pochyla się z miłością nad swoimi dziećmi⁸⁹.

Od głosicieli słowa Bożego papież wymaga, by naśladowali Boga, który nawiązuje dialog z człowiekiem, przyjmując go takim, jakim jest, łącznie z jego wadami i upadkami⁹⁰. Jest to podejście określane przez ojców Kościoła jako *συγκατάβασις*, czyli pochylenie się Boga nad ludzką nędzą. Rezygnując ze swojej wielkości i wychodząc naprzeciw ludzkim potrzebom, Pan i Stwórca swoją troską ogarnia słabych i grzesznych ludzi. Bóg zniża się ze swojej wysokości, aby zanurzyć się w los człowieka, objawić mu prawdę, wybawić go od nieszczęścia i doprowadzić do pełni życia⁹¹.

Gdy głosiciel słowa naśladuje uniżenie się Boga w Jego Synu, Jezusie Chrystusie, opuszcza swoje „egocentryczne uniwersum”, wchodzi w świat innych i kieruje całą uwagę na ludzi żyjących w ubóstwie duchowym i materialnym⁹². Jest to kenoza, czyli „zejście w dół”, ogołocenie się z własnych pragnień i oderwanie się od siebie. Zamiast skupiać się na swoich potrzebach i swojej doskonałości, na swoich wyobrażeniach o rzeczywistości i odległych od życia ideałach, homilista zanurza się w świat z pokorą, miłością i uwagą skierowaną na ludzi „pozbawionych siły, światła i pociechy z przyjaźni z Jezusem Chrystusem, żyjących bez przygarniającej ich wspólnoty wiary, bez perspektywy sensu i życia”⁹³. W kontakcie z nimi umacnia swoją

⁸⁶ Por. EG, 143.

⁸⁷ Por. James H. Kroeger, „Pope Francis, Priesthood and Mission. Ten Inspirational Insights”, *Annales Missiologici Posnanienses* 21(2016): 77.

⁸⁸ Por. EG, 140.

⁸⁹ Por. Michael Davide, „Risvegliare la Parola che dorme”, 42.

⁹⁰ Por. EG, 141.

⁹¹ Por. Rudolf Brändle, „*Συγκατάβασις* als hermeneutisches und ethisches Prinzip in der Paulusauslegung des Johannes Chrysostomus”, w: *Stimuli. Exegese und ihre Hermeneutik in Antike und Christentum. Festschrift für Ernst Hassman*, red. Georg Schöllgen, Clemens Scholten (Münster: Franz Joseph Dölger-Institut, 1996), 298; Paschetto, „Il credente di fronte all’enciclica *Lumen Fidei*”, 53.

⁹² Por. Pirmin Spiegel, „Die Kraft der Peripherie – Wege der Barmherzigkeit und Gerechtigkeit”, *Klerusblatt* 3(2016): 52.

⁹³ EG, 49.

motywację do pełnienia posługi słowa w duchu solidarności i szczerego zainteresowania się ich losem.

Patrząc na świat oczyma miłosiernego Boga, głosiciel słowa nie widzi już przed sobą ludzi przegranych, przewrotnych i złych, lecz osoby zranione i utrudzone życiem, którym nie pomogą surowe oceny, sformułowane w duchu „zimnej biurokratycznej moralności”⁹⁴, ale jedynie życzliwość, współczucie i pocieszenie⁹⁵. Człowiek może uczynić swoje życie pięknym i wielkim, gdy dotknie go miłość Boża, przynaglająca do udzielenia odpowiedzi w postaci nowego, przemienionego i bardziej godnego życia. Dlatego głoszący Ewangelię w taki sposób odnosi się do słuchaczy, aby jego słowo wychodziło naprzeciw ludzkiemu pragnieniu prawdziwej miłości i prowadziło do pełnej radości Ewangelii⁹⁶.

W swoim magisterium pastoralnym papież Franciszek zwraca uwagę na fakt, iż Ewangelia nie tylko jest źródłem treści nauczania, ale określa również sposób duszpasterskiego podejścia do ludzi⁹⁷. Wzorem do naśladowania dla wszystkich wierzących, w tym także dla głosicieli słowa Bożego jest Jezus, którego nauka i postawa względem ludzi pozostają w doskonałej harmonii. Spotykając Jezusa, ludzie nie tylko słyszą radosną nowinę o zbawczej miłości Boga, ale w kontakcie z Synem Bożym, z Jego współczuciem, dobrocią i mądrością mogą jej bezpośrednio doświadczyć⁹⁸. Ważne jest zatem, aby homiliści nie zapominali, iż ich zadaniem jest przekazywać prawdę o Bożej miłości zarówno słowem, jak i kształtem odniesienia względem słuchaczy. Wtedy adresaci przepowiadania będą mogli dostrzec w ich posłudze bliskość i ciepłość Boga Ojca⁹⁹, a także doświadczyć działania Ducha Świętego, przeżyć pokrzepiające spotkanie ze Słowem oraz dostrzec w głoszonym słowie stałe źródło odnowy i wzrastania¹⁰⁰.

3.3. PŁASZCZYZNA JĘZYKOWA PROKLAMACJI SŁOWA BOŻEGO

W swoim nauczaniu dotyczącym homilijnego przepowiadania słowa Bożego papież Franciszek postuluje używanie odpowiedniego języka, który

⁹⁴ AL, 296 i 312.

⁹⁵ Por. Manfred Scheuer, „Barmherzigkeit will ich... Zum Jahr der Barmherzigkeit”, *Klerusblatt* 1(2016): 6.

⁹⁶ Por. AL, 294.

⁹⁷ Por. AL, 308.

⁹⁸ Por. Franciszek, *Adhortacja Christus vivit* (Kraków: Wydawnictwo M, 2019), 177.

⁹⁹ Por. EG, 153.

¹⁰⁰ Por. tamże, 135.

określa jako „matczyny”¹⁰¹. Jest to język zdolny wyrazić troski i potrzeby dzieci Kościoła, żywy i bliski ludziom żyjącym w danym czasie i w określonej kulturze. Posługując się takim językiem, głosiciel słowa Bożego jest w stanie przemawiać w sposób przystosowany do kontekstu i tym samym zrozumiały dla słuchaczy¹⁰². Język aktualny oraz używany w danym środowisku i wykorzystany w przepowiadaniu sprawia, że głoszone słuchaczom niezmiennie prawdy ukazują swoją nieprzemijającą wartość i nowość¹⁰³.

Innym wymogiem, jaki stawia papież homilistom, jest autentyczność wyrażająca się w języku świadectwa¹⁰⁴. Chodzi o słowo wypływające z głębi serca mówcy, z jego życiowego doświadczenia. Język głosiciela słowa, który przekazuje innym owoce swojej kontemplacji, uwalnia się od ogólników, fraz książkowych i żargonu kościelno-teologicznego, a staje się osobistym, szczerym i zaangażowanym świadectwem wiary, dawanym słowami podsuniętymi mu przez samego Ducha Świętego¹⁰⁵.

Papież zachęca homilistów do posługiwania się w przepowiadaniu obrazami. Podczas gdy przykłady kaznodziejskie są w stanie ułatwić słuchaczom zrozumienie przekazywanych treści, obraz sprawia, że „przesłanie jest odczuwane jako coś rodzinnego, bliskiego, możliwego, związanego z własnym życiem. Trafny obraz może doprowadzić do zasmakowania w przesłaniu, które zamierzamy przekazać, budzi pragnienie i motywuje wolę w kierunku Ewangelii”¹⁰⁶. Odślaniając przed słuchaczami piękno obrazów, głosiciel słowa naśladuje Jezusa pragnącego za ich pomocą zachęcić słuchających go ludzi do czynienia dobra¹⁰⁷.

Inną cechą homilii głoszonych w kościołach winna być prostota¹⁰⁸. Z uwagi na fakt, iż duchowni wiele czasu spędzają na lekturze fachowej literatury teologicznej i często przebywają w środowiskach, w których operuje się specyficznymi terminami, mogą ulec wrażeniu, że używany przez nich język jest powszechnie znany i komunikatywny¹⁰⁹. Tymczasem głosiciel słowa nie powinien przywiązywać się do własnego języka i być świadomym, że pojęcia naukowe i definicje katechizmowe nie dla wszystkich muszą być

¹⁰¹ Por. tamże, 139.

¹⁰² Por. Biscontin, „I sentimenti del predicatore”, 32; Moons, „Encounter or Proclamation?”, 589.

¹⁰³ Por. EG, 41.

¹⁰⁴ Por. tamże, 150.

¹⁰⁵ Por. tamże, 151.

¹⁰⁶ Tamże, 157.

¹⁰⁷ Por. tamże, 142.

¹⁰⁸ Por. tamże, 158.

¹⁰⁹ Por. Michael Davide, „Risvegliare la Parola che dorme”, 45.

zrozumiały. Aby dotrzeć z prawdą Bożą do uszu i serc słuchaczy, musi nauczyć się ich języka, słuchając innych i dzieląc z nimi życie.

W warstwie językowej ważne znaczenie dla papieża ma jasność przekazu¹¹⁰. Aby ją uzyskać, trzeba zadbać o uporządkowanie struktury wypowiedzi, stworzyć z niej logiczną całość i skoncentrować się w niej na jednym, określonym temacie. Gdy poszczególne zdania są ze sobą powiązane, a komunikowane w nich myśli stanowią spójną całość, słuchacze nie będą mieli trudności z odczytaniem treści i intencji mówcy.

Franciszek apeluje także do homilistów o zwięzłość¹¹¹. Mówca wykazuje się nią wówczas, gdy za pomocą jak najmniejszej ilości słów stara się przekazać jak najwięcej treści. Z tym postulatem związana jest kwestia długości homilii. Dbając o zwięzłość wypowiedzi, homilista będzie w stanie przemawiać krótko, a wtedy nie wywoła wrażenia, że w czasie celebracji liturgicznej wygłasza jakąś konferencję bądź lekcję. Nie naruszy wówczas harmonii między częściami liturgii i nie zakłóci jej rytmu, zajmując swoim wystąpieniem zbyt wiele czasu¹¹².

Zgodnie z przekonaniem, że „Jezus Chrystus pragnie Kościoła zwracającego uwagę na dobro, jakie Duch Święty szerzy pośród słabości”¹¹³, papież Franciszek wzywa homilistów do używania języka pozytywnego w przepowiadaniu. Nawet, jeśli głosiciel słowa widzi konieczność zdemaskowania zła i poddania krytyce tego, co zagraża człowiekowi, nie może na tym poprzestać. W homilii winny bowiem pojawić się również wzorce i wartości, które pociągają¹¹⁴. Tylko wtedy, gdy człowiek spotka się z tym, co pozytywne, umocni swoją nadzieję na lepszą przyszłość i otrzyma impuls do urzeczywistnienia najwznioślejszych i najistotniejszych wskazań Ewangelii¹¹⁵.

*

Ewangelizacja nie może być przeprowadzana bez bezpośredniego głoszenia słowa Bożego. Franciszek, który w swoim nauczaniu tak wiele uwagi poświęca homilii, podkreśla tym samym, iż Kościół i wszyscy jego żywi członkowie potrzebują chleba słowa Bożego. Jest to słowo, które nie tylko wzbogaca czy też utwierdza ich znajomość prawd chrześcijańskich, lecz przede

¹¹⁰ Por. EG, 158.

¹¹¹ Por. tamże, 156.

¹¹² Por. tamże, 138.

¹¹³ AL, 308.

¹¹⁴ Por. Heille, *The Preaching of Pope Francis*, 43.

¹¹⁵ Por. AL, 311; EG, 159.

wszystkim przemienia ich i leczy oraz wskazuje im drogę do nowego życia. Magisterium homiletyczne papieża Franciszka podaje wskazania służące udoskonaleniu posługi słowa, ale czyni to w perspektywie całej misji Kościoła uwalniającego się od autoreferencyjności, pokonującego lęk przed pełnieniem błędów i oddającego się ofiarnej służbie człowiekowi.

W nauczaniu papieskim szczególną rolę odgrywa lud wierny, który jest zarówno adresatem proklamacji słowa Bożego, jak i jej podmiotem. Uczestniczy bowiem w dialogu Boga z ludźmi, którego płaszczyzną jest także homilia. Aktywna rola ludu Bożego w głoszeniu Ewangelii wynika także stąd, iż jest on dla homilistów nauczycielem wiary i języka, źródłem inspiracji i gwarancją relewancji posługi. Dla Franciszka wierny lud jest punktem odniesienia dla jakości kościelnego przepowiadania, gdyż to on jest jego odbiorcą i dlatego właściwym źródłem kryteriów dla jego oceny.

Wczytując się w teksty sygnowane przez papieża Franciszka, można zadać sobie pytanie o to, czy przypisywanie ludziom wierzącym tak wielkiego znaczenia w życiu i działalności Kościoła nie stoi w sprzeczności z jego teocentrycznym ukierunkowaniem i nie podważa doniosłości przekazu niezmiennych prawd chrześcijańskich. Odpowiedź brzmi następująco: spojrzenie Franciszka na Kościół i jego zbawcze posłannictwo w świecie zgodne jest z kierunkiem, który wyznacza mu sam Bóg. On to w swoim Synu zniża się ku człowiekowi i upodabnia się do niego, aby stać się uczestnikiem jego losu, wybawić go od nieszczęścia i pociągnąć ku Sobie. To Bóg zwraca się do człowieka jego językiem, aby w zrozumiały dla niego sposób objawić mu swoją miłość. Tak też powinna wyglądać działalność Kościoła, który oddaje cześć Bogu, gdy kontynuuje Jego zbawcze dzieło, niosąc ludziom radość Ewangelii.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI. Adhortacja *Sacramentum caritatis*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2007.
- Benedykt XVI. Encyklika *Spe salvi*. Kraków: Wydawnictwo M, 2007.
- Biscontin, Chino. „I sentimenti del predicatore”. W: Papa Francesco. *L’Omelia. Dall’esortazione apostolica Evangelii gaudium*. Commenti di Chino Biscontin, Fratel Michael Davide e Adriano Zanacchi, 23–33. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2014.
- Brändle, Rudolf. „Συγκατάβασις als hermeneutisches und ethisches Prinzip in der Paulusauslegung des Johannes Chrysostomus”. W: *Stimuli. Exegese und ihre Hermeneutik in Antike und Christentum. Festschrift für Ernst Hassman*, red. Georg Schöllgen, Clemens Scholten, 297–307. Münster: Franz Joseph Dölger-Institut, 1996.

- Calmeyn, Marie-Laetitia. „*Amoris laetitia*. Discerner à la lumière de la Parole de Dieu”. *Nouvelle Revue Théologique* 3(2016): 385–399.
- Carriquiry Lecour, Guzman. „The ‘Theology of the People’ in the Pastoral Theology of Jorge Mario Bergoglio”. W: *Discovering Pope Francis. The Roots of Jorge Mario Bergoglio’s Thinking*, red. Brian Y. Lee, Thomas L. Knoebel, 42–69. Collegeville: Liturgical Press Academic, 2019.
- Dietlein, Georg. „Teología del Pueblo. Schlüsselstein zum Denken von Papst Franziskus”. *Münchener Theologische Zeitschrift* 1(2016): 54–66.
- Faggioli, Massimo. „Evangelii Gaudium as an Act of Reception of Vatican II”. W: *Pope Francis and the Future of Catholicism. ‘Evangelii Gaudium’ and the Papal Agenda*, red. Gerard Mannion, 38–54. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Fernández, Victor M. „El ‘sensus populi’. La legitimidad de una Teología desde el Pueblo”. *Teología* 72(1998): 38–54.
- Forcat, Fabricio. „El Cristianismo popular, la ley y el bien común según Rafael Tello”. *Stromata* 2(2017): 211–229.
- Franciszek. Adhortacja *Amoris laetitia*. Kraków: Wydawnictwo M, 2016.
- Franciszek. Adhortacja *Christus vivit*. Kraków: Wydawnictwo M, 2019.
- Franciszek. Adhortacja *Evangelii gaudium*. Kraków: Wydawnictwo M, 2013.
- Franciszek. Adhortacja *Querida Amazonia*. Kraków: Wydawnictwo M, 2020.
- Franciszek. Bulla *Misericordiae vultus*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2015.
- Franciszek. Encyklika *Fratelli tutti*. Kraków: Wydawnictwo M, 2020.
- Franciszek. Encyklika *Laudato Si’*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2015.
- Franciszek. Encyklika *Lumen fidei*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, 2013.
- Galli, Carlos M. „La teología pastoral de *Evangelii Gaudium* en el proyecto misionero de Francisco”. *Teología* 114(2014): 23–59.
- Gera, Lucio. „Pueblo, religión del Pueblo e Iglesia”. *Teología* 27–28(1976): 99–123.
- Gruber, Judith. „’The Lord, your God, is in your Midst’ (EG 4). *Evangelii Gaudium* – Francis’ Call for a Kenotic Theology”. W: *Pope Francis and the Future of Catholicism. ‘Evangelii Gaudium’ and the Papal Agenda*, red. Gerard Mannion, 55–74. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Hajduk, Ryszard. *Teologia latynoamerykańska i jej praktyczne implikacje*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Teologii, 2020.
- Heille, Gregory. *The Preaching of Pope Francis. Missionary Discipleship and the Ministry of the Word*. Collegeville: Liturgical Press, 2015.
- Hubert Robinet, Andrés. „Juan XXIII y el inicio del Concilio Vaticano II”. *Cuadernos de Teología* 4(2012): 218–241.
- Jan XXIII. „Przemówienie *Gaudet Mater Ecclesia*”. *Acta Apostolicae Sedis* 54(1962): 786–795.
- Kasper, Walter. *Papst Franziskus – Revolution der Zärtlichkeit und der Liebe*. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2015.

- Kroeger, James H. „Pope Francis, Priesthood and Mission. Ten Inspirational Insights”. *Annales Missiologici Posnanienses* 21(2016): 69–85.
- Luciani, Rafael. *El Papa Francisco y la teología del pueblo*. Madrid: PPC, 2016.
- Luciani, Rafael. „La opción teológico-pastoral del Papa Francisco”. *Perspectiva Teológica* 1(2016): 81–116.
- Luciani, Rafael. „La opción teológico-pastoral del pontificado de Francisco”. *Razón y Fe* 1411–1412(2016): 459–471.
- Manuel, Paul Ch. „How the Theological Priorities of Pope Francis Inform His Policy Goals”. W: *Pope Francis as a Global Actor*, red. Alynna J. Lyon, Christine A. Gustafson, Paul Ch. Manuel, 23–40. London: Palgrave Macmillan, 2018.
- Mattheeuws, Alain. „Le discernement pastoral après *Amoris laetitia*. Manifester le kairos”. *Nouvelle Revue Théologique* 4(2017): 587–604.
- Mazzolini, Sandra. „‘An ecclesial renewal which cannot be deferred’ (EG 27–33). Ecclesial Renewal and the Renewal of Ecclesial Structures”. W: *Pope Francis and the Future of Catholicism. ‘Evangelii Gaudium’ and the Papal Agenda*, red. Gerard Mannion, 75–92. New York: Cambridge University Press, 2017.
- MichaelDavide, Fratel. „Risvegliare la Parola che dorme”. W: Papa Francesco. *L’Omelia. Dall’esortazione apostolica Evangelii gaudium*. Commenti di Chino Biscontin, Fratel MichaelDavide e Adriano Zanacchi, 35–50. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2014.
- Moons, Jozef. „Encounter or Proclamation? Roman-Catholic preaching according to Pope Francis and the Homiletic Directory”. *The Furrow* 11(2019): 588–595.
- Noceti, Serena. „Pueblo de Dios. Un reconocimiento inacabado de identidad”. *Concilium* 3(2018): 11–26.
- Orth, Stefan. „Papst Franziskus am Scheideweg”. *Herder Korrespondenz* 1(2017): 4–5.
- Paschetto, Virgilio. „Il credente di fronte all’enciclica *Lumen Fidei* e all’esortazione *Evangelii Gaudium* di Papa Francesco. L’accattivante Magistero di un Pastore con in mano e nel cuore il Vangelo”. *Teresianum* 65(2014): 41–77.
- Pié-Ninot, Salvador. „La eclesiología del papa Francisco”. *Revista Catalana de Teologia* 2(2018): 503–526.
- Roncagliolo, Cristián. „Iglesia «en salida». Una aproximación teológico pastoral al concepto de Iglesia en *Evangelii Gaudium*”. *Teología y Vida* 2(2014): 351–369.
- Routhier, Gilles. „La réception de Vatican II par le pape François”. W: *Desafíos de una teología iberoamericana inculturada en tiempos de globalización, interculturalidad y exclusión social. Actas del Primer Encuentro Iberoamericano de Teología*, red. Alfonso Aranguren Gonzalo, Félix Palazzi, 226–237. Miami: Convivium Press, 2017.
- Sandler, Willibald. „Sakramentale Barmherzigkeit für Menschen in ‘komplexen Situationen’. Zutritt von wiederverheirateten Geschiedenen zu den Sakramenten nach *Amoris laetitia*”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 1(2017): 55–78.
- Scannone, Juan C. „Magisterio del Papa Francisco: teología del pueblo; ética social”. *Yachay* 68(2018): 11–48.
- Scheuer, Manfred. „Barmherzigkeit will ich... Zum Jahr der Barmherzigkeit”. *Klerusblatt* 1(2016): 2–9.
- Sobór Watykański II. „Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*”. *Acta Apostolicae Sedis* 57(1965): 5–75.

- Sobór Watykański II. „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*”. *Acta Apostolicae Sedis* 58(1966): 1025–1120.
- Spiegel, Pirmin. „Die Kraft der Peripherie – Wege der Barmherzigkeit und Gerechtigkeit”. *Klerusblatt* 3(2016): 50–55.
- Villar, José R. „El paso decisivo: del primer esquema *De Ecclesia* a *Lumen gentium*. La „intuición” de Juan XXIII”. *Diálogo Ecuménico* 36(2001): 287–323.
- Zanacchi, Adriano. „La modernità della ‘sacra eloquenza’”. W: Papa Francesco. *L’Omelia. Dall’esortazione apostolica Evangelii gaudium*. Commenti di Chino Biscontin, Fratel Michael Davide e Adriano Zanacchi, 23–33. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2014.

WPLYW TEOLOGII LUDU NA MAGISTERIUM HOMILETYCZNE PAPIEŻA FRANCISZKA

Streszczenie

Po Soborze Watykańskim II w Argentynie pojawiła się teologia ludu, której zadaniem było pomóc Kościołowi w Ameryce Południowej dokonać odnowy duszpasterskiej z uwzględnieniem lokalnego kontekstu kulturowo-religijnego. Do tej koncepcji teologiczno-pastoralnej odwołuje się w swoim nauczaniu powszechnym papież Franciszek, dla którego podstawowym zadaniem Kościoła jest głoszenie Ewangelii. W wypełnianiu swojej misji Kościół musi sięgać do doświadczenia ludu i mieć na uwadze wszystkie jego potrzeby. Sam lud winien być postrzegany jako podmiot głoszenia słowa Bożego, gdyż nieustannie uczestniczy w dialogu z Bogiem, pozwala Mu kształtować swoje życie i przyczynia się do umocnienia wiary Kościoła. Papież Franciszek, który w swojej adhortacji *Evangelii gaudium* wiele uwagi poświęca kwestii przygotowania i wygłoszenia homilii, pokazuje jak życie i wiara ludu Bożego inspirują treść przepowiadania, wpływają na sposób podejścia homilisty do słuchaczy i pomagają mu przemawiać językiem bliskim i zrozumiałym dla adresatów posługi słowa.

Słowa kluczowe: eklezjologia; Kościół; duszpasterstwo; przepowiadanie słowa Bożego; ewangelizacja.